

बालविकास केन्द्रमा सहयोगीकर्ताको पेशागत गुणहरु

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, पाठ्यक्रम तथा

मूल्याङ्कन विषयअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, द्वितिय वर्षको

आंशिक आवश्यकता परिपुर्तिका लागि प्रस्तुत

शोध - पत्र

प्रस्तुतकर्ता

अनिल कुमार साह

क्याम्पस रोल नं. ६२/२०६५

परीक्षा रोल नं. :- १३०१२७/२०६६

त्रि.वि.रजिष्ट्रेशन नं. :-९-२-१३-२१२-२००३

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

श्री सूर्यनारायण सत्यनारायण मोरवैता यादव

बहुमुखी क्याम्पस, सिरहा

२०७१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग ।

सुर्य नारायण सत्य नारायण मौरबैता यादव बहुमुखि क्याम्पस सिरहा

शिक्षाशास्त्र संकाय, स्नातकोत्तर

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग ।

सिफारिस पत्र

यस क्याम्पसका शिक्षाशास्त्र संकाय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विषय अन्तर्गतको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नका लागि श्री अनिल कुमार साहले “बालविकास केन्द्रमा सहयोगीकर्ताको पेशागत गुणहरु” शीर्षकमा मेरो निर्देशनमा रही शोधपत्र तयार पार्नुभएको हो । वहाँको यस शोधपत्र लेखनप्रति म पूर्ण रुपमा सन्तुष्ट भएकोले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

शोध निर्देशक

मिति : April 1, 2015

जितेन्द्र कुमार यादव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग ।

सुर्य नारायण सत्य नारायण मौरबैता यादव बहुमुखि क्याम्पस सिरहा

शिक्षाशास्त्र संकाय, स्नातकोत्तर

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग ।

स्वीकृति पत्र

यस क्याम्पसका शिक्षाशास्त्र संकाय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका लागि शिक्षा विषयको पाठ्यक्रम अनुरूप शिक्षा शोधका निमित्त श्री अनिल कुमार साहले “बालविकास केन्द्रमा सहयोगीकर्ताको पेशागत गुणहरु” शीर्षकमा तयार पार्नुभएको शोधपत्र स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नुभएकोले यो शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. रामहित यादव

.....

क्याम्पस प्रमुख

२. जितेन्द्र कुमार यादव

.....

शोध निर्देशक

३. प्रा.स्वयं प्रकाश ज.ब.रा.

.....

बाह्य परिक्षक

मिति : April 10, 2015

कृतज्ञता ज्ञापन

सुर्यनारायण सत्यनारायण मौरवैता यादव बहुमुखि क्याम्पस सिरहा, शिक्षाशास्त्र संकाय, स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्ष “पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन” विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि “बालविकास केन्द्रमा सहयोगीकर्ताको पेशागत गुणहरु” शीर्षकमा शोधपत्र लेख्ने कार्य सम्पन्न गरी प्रस्तुत गरेको छु ।

यस शोध अध्ययन कार्यमा शुरुदेखि अन्त्यसम्म नियमित निर्देशन र महत्वपूर्ण सुझावहरु दिई पथप्रदर्शन गर्नुहुने यस क्याम्पसका शिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभागका विभागीय प्रमुख प्रा. चन्द्रेश्वर यादव, शोधनिर्देशक जीतेन्द्र कुमार यादवज्यू प्रति हृदयदेखि आभार प्रकट गर्दछु ।

यस अध्ययनको लागि आवश्यक तथ्यांक संकलन गर्ने क्रममा सहयोग पुऱ्याइदिनुहुने असनपुर, लालपुर र चन्द्रलालपुर गा.वि.स.का बालविकास केन्द्रका प्र.अ., सहयोगीकर्ता, चन्द्रलालपुर श्रोत केन्द्रका स्रोतव्यक्ति, अभिभावक, विद्यार्थी तथा इन्द्रेणी सेवा समाज (इन्सेस) लगायतका सम्पूर्णलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई लेखन र टङ्कन गरी सहयोग पुऱ्याउने ऋषि कम्प्युटर सेन्टर सिरहाका प्रोपराइटर ऋषि शर्मालाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अनिल कुमार साह

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र “बालविकास केन्द्रका सहयोगीकर्ताका पेशागत गुणहरु” सम्बन्धमा सञ्चालन गरिएको थियो । यसको लागि सिरहा जिल्लामा अवस्थित असनपुर, लालपुर र चन्द्रलालपुर गा.वि.स.लाई उद्देश्यमूलक नमूना छनौट विधिद्वारा चयन गरिएको थियो । यस अध्ययनको उद्देश्य पुरा गर्ने क्रममा विभिन्न साहित्यहरुलाई आधार मानिएको थियो । अध्ययनको लागि यी क्षेत्र अन्तर्गत रहेका जम्मा २५ वटा बालविकास केन्द्रहरुमध्ये गोला प्रथा विधिबाट असनपुर गा.वि.स.का २ वटा, लालपुर गा.वि.स.का २ वटा र चन्द्रलालपुर गा.वि.स.का २ वटा बालविकास गरी जम्मा ६ वटा बालविकास केन्द्रहरुलाई नमूनाको रूपमा लिइएको थियो । त्यसैगरी यी ६ वटै बालविकास केन्द्रहरुमा अध्यापन गराईरहेका सहयोगीकर्ता, १ जना स्रोतव्यक्ति, ६ वटै बालविकास केन्द्रहरु रहेका मातहतका विद्यालयका प्र.अ.हरु, अध्ययनरत १८ जना बालबालिकाहरु, र तिनैका अभिभावकहरुलाई अध्ययनको सूचना संकलन गर्नका लागि लिइएको थियो ।

आवश्यक सूचना संकलन गर्न अभिभावक, प्र.अ., स्रोतव्यक्तिलाई एउटै खालका अर्न्तवार्ता लिइएको थियो भने बालबालिकाहरुलाई पनि अर्न्तवार्ता लिइएको थियो । कक्षा शिक्षणको क्रममा सहयोगीकर्ताको कक्षा अवलोकन गरिएको थियो । त्यसैगरी सहयोगीकर्ताले पेशा अवलम्बन गर्दा भोगेका समस्याहरु पहिचान गर्न सहयोगीकर्तालाई अर्न्तवार्ता लिइएको थियो भने ती समस्याहरु समाधानका उपायहरु पत्ता लगाउन सहयोगी शिक्षक, स्रोतव्यक्ति, प्र.अ.हरुलाई गा.वि.स.गत रूपमा समूह बनाई समूह छलफल गराइएको थियो ।

प्राप्त विभिन्न सूचना र जानकारी अनुसार सहयोगीकर्ताहरुमा विषयवस्तुको ज्ञान सम्बन्धि १७ जना (६८%) उत्तरदाताले मध्ययम प्रतिक्रिया दिएका थिए । त्यसैगरी कक्षा व्यवस्थापन सम्बन्धि १५ जना (६०%) उत्तरदाताले मध्ययम प्रतिक्रिया दिएका थिए । त्यसैगरी बालबालिकाको रुचि र क्षमता सम्बन्धि १६ जना (६४%) उत्तरदाताले मध्ययम प्रतिक्रिया दिएका थिए । त्यसैगरी स्थानिय शैक्षिक सामाग्रीको प्रयोग सम्बन्धि १७ जना (६८%) मा मध्ययम किसिमको प्रतिक्रिया रहेको पाइयो । त्यसैगरी अनुशासन सम्बन्धमा १५ जना (६०%) उत्तरदाताले मध्ययम प्रतिक्रिया दिएको पाइयो । साथै अध्ययनशीलता र जिज्ञासुमा १७ जना (६८%) ले मध्ययम प्रतिक्रिया दिएका थियो । मिहिनेत सम्बन्धमा २२ जना (८८%) उत्तरदाताहरुको प्रतिक्रिया मध्ययम रहेको पाइयो । तर उपस्थितिमा २२ जना (८८%) र बालबालिकासंगको व्यवहार सम्बन्धि १४ जना (५६%) को प्रतिक्रिया उत्तम रहेको पाइयो ।

त्यसैगरी कक्षा अवलोकन र बालबालिकाहरुबाट प्राप्त प्रतिक्रियालाई केलाउँदा पनि सहयोगीकर्ताको पेशागत गुणहरु मध्ययम नै रहेको पाइयो । सहयोगीकर्ताहरुले बालविकास केन्द्रमा अध्यापन गर्दा विभिन्न समस्याहरु जस्तै : शैक्षिक सामाग्री, निर्देशिका, स्रोत सामाग्री आदिको न्युन उपलब्धता, न्युन तलब, विभिन्न पक्षहरुको न्युन सहयोग, अन्य कार्यहरुमा सहभागि नहुने आदि समस्याहरु भोग्नुपरेको देखिन्छ ।

सहयोगीकर्ताले अवलम्बन गर्दा समस्याहरु भोगिरहेको देखिन्छन् । जसको समाधानको लागि विभिन्न खालका तालिम, सेवा सुविधामा पर्याप्तता, शैक्षिक सामाग्री, स्व-अध्ययन, निर्देशिका आदिको पर्याप्त व्यवस्था, पेशागत सुरक्षाको प्रत्याभूति, आवश्यक पाठ्यक्रम सुधार, बालविकास केन्द्रबारे समुदायमा चेतना आदि जस्ता पक्षहरुमा जोड दिइनुपर्ने देखिन्छ । जसले गर्दा बालविकास केन्द्रलाई सहज र अर्थपूर्ण बनाउन सकिन्छ ।

विषय सुची

<u>शीर्षक</u>	<u>पेज नं.</u>
सिफारिस पत्र	I
स्वीकृति पत्र	II
कृतज्ञता ज्ञापन	III
शोधसार	IV
विषय सुचि	V-VII
परिच्छेद-एक	१-११
१. परिचय	१
१.१. अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.१.१. प्रारम्भिक बालशिक्षाको विकास अन्तर्राष्ट्रिय प्रयास	५
१.१.२. नेपालमा बालविकास केन्द्रका विकासक्रम र वर्तमान अवस्था	६
१.१.३. शिक्षण सिकाईमा सहयोगीकर्ताको भूमिका	७
१.२. समस्याको कथन	८
१.३. अध्ययनको उद्देश्यहरु	९
१.४. अध्ययनको औचित्य	९
१.५. अध्ययनको सिमाङ्कन	१०
१.६. परिभाषित शब्दावली	११
परिच्छेद-दुई	१२-१७
२. साहित्यको पुनरावलोकन	१२
२.१. सैद्धान्तिक साहित्य तथा अध्ययनहरु	१२
परिच्छेद-तीन	१८-२१
३. अध्ययन विधि	१८
३.१. अध्ययनको ढाँचा	१८
३.२. अध्ययनको क्षेत्र	१८
३.३. नमूना छनौट प्रक्रिया/विधि	१८
३.३.१. विद्यालय छनौट/बालविकास केन्द्र छनौट	१९
३.३.२. बालबालिका छनौट	१९
३.३.३. सहयोगीकर्ता छनौट	१९
३.३.४. प्र.अ.को छनौट	१९
३.३.५. श्रोत व्यक्ति छनौट	१९
३.३.६. तथ्याँक संकलन श्रोतहरु	१९
३.४. सुचना संकलनका साधनहरुको निर्माण	२०
३.५. साधनको वैद्यता	२०

३.६. तथ्यांक संकलन प्रक्रिया	२०
३.७. तथ्यांक विश्लेषण र वास्तविकता	२१
परिच्छेद - चार	२२-३१
४. तथ्यांकको विश्लेषण र व्याख्या	२२
४.१.१ सहयोगीकर्ताको पेशागत गुण सम्बन्धमा प्र.अ.हरुबाट प्राप्त प्रतिक्रिया	२३
४.२ सहयोगीकर्ताको पेशागत गुण सम्बन्धमा श्रोत व्यक्तिसंगको प्रतिक्रिया	२३
४.३ सहयोगीकर्ताको पेशागत गुणहरु (ज्ञान, सीप प्रकृति) को सम्बन्धमा प्र.अ., स्रोत व्यक्ति र अभिभावक बाट प्राप्त प्रतिक्रियाको समष्टिगत अवस्था	२४
४.४. सहयोगीकर्ताहरुको पेशागत गुणहरुको सम्बन्धमा बालबालिकाहरुबाट प्राप्त प्रतिक्रिया	२५
४.५. सहयोगीकर्ताको पेशागत गुण सम्बन्धि कक्षा अवलोकनबाट प्राप्त तथ्यांक	२७
४.६. सहयोगीकर्ताको पेशा अवलम्बनमा भोगेका समस्याहरु	२८
४.७. सहयोगीकर्ताहरुको पेशागत समस्याहरुको समाधानको लागि अपनाउनु पर्ने उपायहरु	३०
परिच्छेद-पाँच	३२-३४
प्राप्ति, निश्कर्ष र सुझाव	३२
५.१. प्राप्ति	३२
५.२. निश्कर्ष	३३
५.३. सुझाव	३४
सन्दर्भ सामग्रीहरु	३५-३६
अनुसूचीहरु	I - XII
अनुसूची-१ प्र.अ.को लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली	I
अनुसूची-२ सहयोगीकर्ताको लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली	II
अनुसूची-३ बालबालिकाहरुको लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली	III
अनुसूची-४ श्रोत व्यक्तिको लागि अन्तर्वार्ता प्रश्नावली	IV
अनुसूची-५ कक्षा अवलोकन फाराम	V
अनुसूची-६ छनौटमा परेका सहयोगीकर्ताको नामावली	VI
अनुसूची-७ छनौटमा परेका बालविकास केन्द्रको नामावली	VII
अनुसूची-८ छनौटमा परेका स्रोत व्यक्तिको नामावली	VIII
अनुसूची-९ छनौटमा परेका प्र.अ.हरुको नामावली	IX

अनुसुची-१० छनौटमा परेका बालबालिकाहरुको नामावली	X
अनुसुची-११ छनौटमा परेका अभिभावकहरुको नामावली	XI
अनुसुची-१२ व्यक्तिगत विवरण	XII